

Kénformák néhány rajasthani talaj szelvényében

A kén szerves és szervetlen formában egyaránt előfordul a talajokban. A növények az eső, az öntözővíz, továbbá a növényvédő szerek és a műtrágyák révén is rendszerint hozzájutnak ehhez az elemhez. Azonban a földművelés intenzívebbé válásával és ként nem tartalmazó, koncentrált műtrágyák alkalmazása esetén egyre nő a kénhiány jelentkezésének valószínűsége. Azokon a területeken, amelyeknek a feltételezések szerint a jelenlegi kénellátottsága megfelelő, a jövőben szintén bekövetkezhet ez a helyzet.

A talajban levő szervetlen kén kémiai sajátosságait már javarészt meghatározták, azonban a szerves kénvegyületek csoportosítása csak nagyjából történt meg (WILLIAMS, 1975). Az utóbbiak leginkább két fő csoportba — az ún. HI- (jód-hidrogénnel) redukálható kén, illetve a szénhez kötött kén csoportjába — sorolhatók (BETTANY et al., 1979; FITZGERALD, 1976; FRENEY és STEVENSON, 1966; FRENEY et al., 1975). Bizonyítást nyert, hogy mindkét frakció hozzájárul a növények kénellátásához (BETTANY et al., 1979; McLAREN és SWIFT, 1977; WALKER, 1957). A jelen dolgozat ismerteti a szerves és szervetlen S-formák természetét, a talajszelvényen belüli eloszlásukat és összefüggéseiket néhány fontos talajjellemzővel, mivel ezeknek az ismerete lényeges a növény táplálás szempontjából.

Anyag és módszerek

Kilenc, Rajasthan főbb talajtípusait (SOIL SURVEY STAFF, 1975) képviselő szelvényből vettünk mintákat. A talajok fizikai és kémiai jellemzői egy előző közleményünkben találhatók (SOMANI és SAXENA, 1977). Általánosságban elmondható, hogy a szóban forgó talajok pH-ja 7,4—8,9, elektromos vezetőképessége 0,05—0,75 mS/cm, CaCO_3 -tartalma 0,91—17,5%, szerves-C-tartalma 0,29—1,49%, agyagtartalma 11,2—46,8% közötti érték.

A légszáraz talajminták kén tartalmának vizsgálatát a következő módszerekkel végeztük:

— Összes kén tartalom	STEINBERGS et al. (1962)
— Összes szerves kén	WILLIAMS és STEINBERGS (1962)
— Vízoldható kén	FRENEY (1958), WILLIAMS és STEINBERGS (1959)
— Adszorbeált kén	FOX et al. (1964)
— HI-redukálható kén	WILLIAMS és STEINBERGS (1962)
— Szénhez kötött kén	FRENEY (1961)
— Raney-nikkel-redukálható kén	FRENEY et al. (1970)
— Sn-HCl-redukálható kén	FRENEY (1961)
— Nehezen oldható kén	VIRMANI és LANWAR (1971).

A talajkivonatokban a ként CHESNIN és YIEN (1950) módszerével határoztuk meg.

A vizsgálati eredmények és értékelésük

Az eredmények nagy eltéréseket mutatnak a vizsgált talajok kénellátottságában. Az összes kén tartalom értéke 66 ppm (entisols, Jaisamand) és 527 ppm (inceptisols, Kumbhalgarh) között változik (1. táblázat). Az utóbbi nagyjából megfelel a világ más részeiben mért értékeknek; pl. Skócia: 355—598 ppm (LITTLE, 1958) és Minnesota (USA, csernozjom): 414—552 ppm (EVANS és ROST, 1945).

A. Szervetlen kén

Az 1. táblázat adataiból kitűnik, hogy a szervetlen formában levő kén az összes kén tartalom 33—79%-át teszi ki, és százalékos mennyisége a mélységgel nő a vizsgált szelvényekben. A Kumbhalgarhból származó inceptisols kén tartalmának 42—57%-át teszi ki a szerves formában levő kén. Ez részben a talaj magas térszíni fekvésének tulajdonítható, valamint annak, hogy erdőborítású, és évente tekintélyes mennyiségű szerves anyag kerül bele (SOMANI és SAXENA, 1977). A többi vizsgált talajszelvény magasabb szervetlen-S-tartalma valószínűleg alacsony szervesanyag-tartalmukkal kapcsolatos. Ezt támasztja alá az összes kén tartalomból szervetlen formában levő kén százaléka $\left(\frac{\text{szervetlen S}}{\text{szerves S}} \cdot 100 \right)$ és a talajok szerves-C-tartalma közötti összefüggés negatív szignifikáns korrelációs együtthatója ($r = -0,781$; $P \leq 0,001$).

a) *Vízoldható szulfát.* — A vízoldható szulfát mennyisége talajonként és a szelvényen belüli eloszlását tekintve is rendkívül eltérő. A felszíni rétegben az összes S 0,9—4,3%-át, a mélyebb rétegekben viszont 2,7—9,7%-át teszi ki. FRENEY (1958) megállapította, hogy rossz drénviszonyok között magasabb a talajok vízoldható-S-tartalma, és hogy a mélyebb rétegekben található nagyobb mennyiség a szabad gipsz jelenlétével kapcsolatos.

Ismeretes, hogy a félárid zóna szikes talajaiban főleg a Na_2SO_4 játszik döntő szerepet. Ez a típus azonban nem szerepelt vizsgálatainkban.

Több szakember a szulfát-S mennyiségét a növények számára felvehető kén mutatójaként alkalmazza. Általában, ha egy talaj SO_4 -S-tartalma 10 ppm alatt van, azt kénhiányosnak tekintik (KILMER és NEARPASS, 1960). Mivel — a Chandériából származó entisol kivételével — valamennyi vizsgált talajszelvény felszíni rétegében mért mennyiség ezt a határértéket meghaladja, ezek a talajok nem szegények kénben. A SO_4 -S-tartalom a mélységgel csökken.

b) *Adszorbeált szulfát.* — Az 1. táblázat adataiból látható, hogy a foszfátoldható kén mennyisége némileg magasabb, mint a kalcium-klorid-oldhatóé. Az a tény, hogy a foszfát reagens nem von ki több SO_4 -S-et mint a klorid reagens, azt mutatja, hogy ezek a talajok nem tartalmaznak észlelhető mennyiségű adszorbeált szulfátot. Ez előrelátható volt, mivel rendszerint az erősen mállott, számottevő mennyiségű alumínium- és vas-oxid-hidroxidot tartalmazó talajok rendelkeznek észlelhető SO_4 -adszorpció képességgel (BRÜMMER et al., 1971; CHAO et al., 1964; FOX et al., 1964). FOX és MTÁRSAI (1964) nem tudtak adszorbeált szulfátot meghatározni viszonylag kevés mállott talajokban. Ezenkívül — KAMPRATH és MTÁRSAI (1956), valamint WILLIAMS és STEINBERGS (1962) tapasztalatainak megfelelően — a SO_4 -adszorpció elhanyagolható a vizsgált talajokban, mivel a pH-értékük 6,5-nél magasabb.

c) *Nehezen oldható kén.* — Ez a frakció az összesnek 27—91%-át tette ki, és a viszonylagos arányuk (mint az összes kén hányada) a mélységgel növekedett. WILLIAMS és STEINBERGS (1962, 1964) szintén beszámolt a nehezen oldható kén ilyen nagyarányú előfordulásáról. Valószínűleg a CaCO_3 jelenléte és a magas pH-érték szerepet játszik e talajok jelentős nemszulfát-S-tartalmában. FRENEY (1961), valamint VIRMANI és KANWAR (1971) hasonló megfigyeléseket közölt. Feltehetően többféle nemszulfát kénvegyület fordul elő a talajban, például CaCO_3 -hoz, vashoz és alumíniumhoz kötődött kén. Mivel a vizsgált talajok

többnyire meszesek, valószínűleg gyakori a kén mint zárvány előfordulása a CaCO_3 -ban (BRÜMMER et al., 1971; WILLIAMS és STEINBERGS, 1964). A CaCO_3 -hoz kapcsolódott nemszulfát-S teljességgel felvehetetlen a növények számára (WILLIAMS és STEINBERGS, 1964).

e) *Kénkészlet.* — A kénkészlet, ami — a nem oldható formák mellett — a szerves kötésben levő kén túlnyomó részét képviseli, jóllehet nem könnyen felvehető a növények számára, a talajok S-állapotának megítélésében fontos kritérium. BARDSLEY (1960) véleménye szerint a kénkészlet képviseli, alkotja a potenciálisan felvehető ként. A jelen vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy ez a frakció az alsóbb rétegekben mért 56 ppm-től a felszíni rétegekben meghatározott 499 ppm-es értékig terjedhet. Megállapíthatjuk tehát, hogy a vizsgált talajok bőséges potenciálisan felvehető kénkészlettel rendelkeznek, különösen felszíni rétegükben.

B. Szerves kén

Többen arról számoltak be (EVANS és ROST, 1945; WHITEHEAD, 1964), hogy a talaj kéntartalmának nagyobb része szerves formában van, de az általunk vizsgált talajok esetében nem ez a helyzet (kivéve a Kumbhalgarhból származó inceptisolt), mivel bennük a szerves kén az összesnek csupán 21—48%-át tette ki. Ez a lényeges eltérés a talajok alacsony szervesanyag-tartalmának tudható be. Az 1. táblázat adataiból látható, hogy az összes kéntartalom szerves formában levő része, ami a felszíni rétegben 29—67%-ot tett ki, a mélységgel csökkent, az alsó rétegben csupán 22% volt. Ezt az eloszlási tendenciát mások is megfigyelték (EVANS és ROST, 1945; KANWAR és TAKKAR, 1964; VIRMANI és KANWAR, 1971; WILLIAMS és STEINBERGS, 1959).

A szerves C : szerves S arány a mélységgel nő, ami lehet a szerves anyag sajátosságainak következménye, vagy pedig a mélyebb rétegekben magasabb a S-koncentráció a szerves anyagban. Ez alátámasztja WILLIAMS és STEINBERGS (1959) megfigyeléseit, akik azt tapasztalták, hogy a talaj különböző rétegeiben levő szerves anyag sajátosságai eltérőek.

A világ különböző részein végzett vizsgálatok azt mutatták, hogy a talajokban a C : N : S : P arány 140 : 10 : 1,3 : 1,3 (BARROW, 1961; TABATABAI és BREMNER, 1972; WHITEHEAD, 1964). Ha a művelés következtében csökken a talaj szervesanyag-tartalma, ez az arány változatlan marad (HARPER, 1959). Jóllehet az általunk vizsgált talajok átlagos C : N : S : P aránya hasonló (144 : 10 : 1,9 : 1,8), az egyes talajcsoportok között észlelhető eltérések mutatkoznak. Ez valószínűleg az anyakőzet (WALKER és ADAMS, 1958; WILLIAMS és STEINBERGS, 1958; WILLIAMS et al., 1960) és a többi talajképző tényező különbözőségének tudható be (WALKER és ADAMS, 1958).

A meghatározott szerves-S-frakciók kémiai sajátosságai még lényegében ismeretlenek, és amíg nem rendelkezünk róluk pontosabb információkkal, addig csak empirikus frakcióknak tekinthetők, amelyek talán a szerves kén lehetséges megkötődését jelzik a molekulákban.

a) *HI-redukálható kén.* — A szerves kén egy része HI-savval H_2S -dá redukálható (FITZGERALD, 1976; FRENEY, 1961; FRENEY et al., 1975). Az 1. táblázatból látható, hogy a szerves kén HI-redukálható frakciója az összes szerves kén 33—62%-át teszi ki, és összefügg a N-tartalommal ($r=0,641$; $P\leq 0,001$). Több közleményben olvashatunk hasonló adatokat (FRENEY, 1961; FRENEY et al., 1969; TABATABAI és BREMNER, 1972; WILLIAMS és STEINBERGS, 1959). Néhány indiai (Gopalpura, Menar) vertisolnál a közvetlenül a felszín alatt húzódó rétegben a HI-redukálható kéntartalom valamivel magasabb (SOMANI és SAXENA, 1977); ez feltehetően a nagy huminsavtartalommal áll összefüggésben. FRENEY és társai (1969) szintén kimutatták, hogy a legtöbb HI-redukálható kén a talaj szerves anyagának nagyobb molekulásúlyú frakciójában (huminsav) található.

A HI-redukálható ként valószínűleg nem a huminsavban levő kondenzált aromás vegyületek foglalják magukba, hanem jobbra az alifás oldallancok (BETTANY et al., 1979).

Több kutató szerint (FRENEY et al., 1975; McLAREN és SWIFT, 1977) a HI-redukálható kén kevésbé stabil, mint a szénhez kötődött kén. Kénhiányos körülmények között a HI-

I.

A különböző kénformák megoszlása

Származási hely, talajtípus és mintavétel mélysége, cm	Összes kén- tartar- lom	Szervetlen kénformák				
		Szervet- len kén*	Foszfát-	CaCl ₂ -	Víz-	Nemszulfát kén**
			oldható szulfát			
Kumbhalgarh—Inceptisol						
0– 20	527	175	32,1	28,3	10,1	143,6
20– 48	397	163	25,4	22,1	12,3	137,9
48– 75	265	125	18,5	16,1	9,4	107,4
75–120	164	95	14,2	12,3	7,8	81,5
Gopalpura — Vertisol						
0– 20	498	298	48,2	44,2	12,6	250,6
20– 42	493	280	41,7	39,3	14,8	238,3
42– 78	395	255	27,3	24,8	13,2	228,5
78–115	288	198	26,1	24,1	11,8	172,2
115–130	180	134	21,9	20,4	29,2	112,1
Banswara — Aridisol						
0– 25	313	211	39,6	35,2	13,6	172,3
25– 45	294	204	35,1	32,7	18,1	169,7
45– 72	237	173	32,6	30,3	14,8	140,7
72–100	197	145	30,1	27,5	11,7	115,6
100–120	99	75	24,2	22,4	9,6	50,8
Chanderia — Entisol						
0– 22	262	157	9,8	7,6	2,4	147,5
22– 36	195	130	8,7	7,1	3,6	122,2
36– 62	150	107	7,9	6,2	4,2	99,4
62– 95	132	99	6,7	5,4	2,7	93,0
95–120	75	56	6,1	4,0	2,3	50,8
Mandel — Mollisol						
0– 20	341	204	30,2	26,5	3,3	174,7
20– 45	265	167	27,3	23,8	5,8	140,0
45– 68	217	147	24,5	20,4	7,7	122,9
68– 95	197	135	19,3	16,9	5,3	116,5
95–118	129	91	17,1	14,8	3,5	74,3
Malikhera — Vertisol						
0– 15	384	236	55,8	52,2	12,8	180,8
15– 35	288	185	49,1	46,8	15,7	136,5
35– 60	213	146	28,5	25,4	16,1	118,2
60–105	166	118	21,6	18,1	11,9	97,2
Menar — Vertisol						
0– 10	319	228	44,6	39,7	11,2	183,9
10– 30	291	215	35,8	32,4	13,5	179,3
30– 50	198	151	28,1	24,1	12,9	123,0
50– 90	141	109	20,1	17,2	10,8	89,8

táblázat

a vizsgált talajszelvényekben

Szerves kénformák					C : N : P : S
Összes szerves S ⁺	HI-redukálható S ⁺⁺	Szénhez kötött kén		Sn—HCl-redukálható S	
		Összes	Raney-nikkel-redukálható S ⁺⁺⁺		
351,5 (66,7)	150,5 (42,8)	201,0	58,3 (29,0)	30,5	136 : 10 : 3,41 : 3,20
233,9 (58,9)	103,4 (44,2)	130,5	36,5 (27,9)	15,1	148 : 10 : 4,00 : 3,10
139,9 (52,6)	80,7 (57,7)	59,2	17,1 (28,9)	6,2	158 : 10 : 2,52 : 2,67
68,4 (41,7)	41,3 (60,4)	27,1	11,3 (41,7)	4,1	195 : 10 : 3,60 : 2,78
199,9 (40,0)	72,1 (36,1)	127,8	45,8 (35,8)	20,8	124 : 10 : 2,47 : 2,33
213,7 (43,3)	78,2 (36,6)	135,5	50,3 (37,4)	18,7	148 : 10 : 2,87 : 2,28
138,8 (35,3)	62,6 (46,1)	76,2	31,2 (40,9)	10,3	167 : 10 : 3,23 : 2,44
89,9 (31,2)	45,9 (51,5)	44,0	19,5 (44,3)	6,9	181 : 10 : 2,81 : 2,25
46,2 (25,6)	28,8 (62,3)	17,4	8,7 (50,0)	4,8	186 : 10 : 2,24 : 2,06
101,2 (32,3)	38,7 (38,2)	62,5	25,6 (40,9)	10,3	99 : 10 : 1,82 : 1,36
89,9 (30,5)	34,5 (38,4)	55,4	20,1 (36,3)	7,4	104 : 10 : 1,12 : 1,15
64,9 (27,0)	30,3 (46,7)	34,6	12,4 (34,1)	6,1	132 : 10 : 1,27 : 1,23
51,9 (26,3)	25,8 (49,7)	26,1	11,1 (42,6)	4,1	147 : 10 : 0,93 : 1,29
29,9 (24,4)	17,9 (59,9)	12,0	6,5 (54,2)	2,6	157 : 10 : 1,02 : 0,98
105,2 (40,1)	39,8 (37,8)	60,4	22,4 (34,2)	9,3	189 : 10 : 1,36 : 1,36
64,6 (33,0)	33,9 (52,6)	30,0	14,3 (46,9)	7,5	106 : 10 : 0,68 : 1,23
43,3 (28,8)	23,5 (54,3)	19,8	10,7 (54,0)	6,0	110 : 10 : 0,53 : 1,06
32,6 (24,6)	18,3 (56,1)	14,3	7,1 (49,7)	3,8	128 : 10 : 0,61 : 1,06
18,2 (24,2)	11,1 (60,9)	7,1	4,2 (59,2)	2,5	157 : 10 : 0,55 : 0,96
136,5 (40,0)	45,3 (33,2)	91,2	33,6 (36,8)	12,2	97 : 10 : 1,68 : 1,41
98,5 (37,1)	35,8 (36,3)	62,7	22,8 (36,4)	9,6	109 : 10 : 1,16 : 1,37
70,2 (32,3)	28,6 (40,7)	41,6	18,7 (37,7)	6,5	128 : 10 : 1,19 : 1,25
61,7 (31,2)	26,3 (42,6)	35,4	13,0 (36,7)	4,5	144 : 10 : 1,11 : 1,40
30,1 (29,4)	28,2 (53,0)	17,9	6,2 (49,8)	3,3	141 : 10 : 8,87 : 1,24
147,9 (38,5)	57,3 (38,7)	90,6	35,4 (39,1)	20,1	124 : 10 : 2,59 : 1,96
103,2 (35,7)	42,7 (41,4)	60,5	22,1 (36,5)	12,4	121 : 10 : 1,75 : 1,47
66,7 (31,3)	35,3 (52,9)	51,4	13,3 (42,4)	8,4	157 : 10 : 1,54 : 1,57
47,8 (28,7)	27,8 (58,2)	20,0	10,5 (52,5)	5,2	185 : 10 : 1,21 : 1,44
91,4 (28,4)	32,4 (35,5)	39,0	19,4 (32,9)	11,3	94 : 10 : 1,61 : 1,64
76,8 (26,3)	36,9 (43,0)	39,9	15,1 (37,8)	6,8	115 : 10 : 1,39 : 1,51
47,2 (23,8)	26,4 (56,9)	20,8	13,9 (66,8)	5,7	140 : 10 : 1,49 : 1,31
31,4 (22,2)	10,0 (59,2)	12,8	8,2 (64,1)	4,5	166 : 10 : 1,39 : 1,41

1. táblázat

Származási hely, talajtípus és mintavétel mélysége, cm	Összes kén- tartalom	Szervetlen kénformák					Nemszulfát kén**
		Szervetlen kén*	Foszfát-	CaCl ₂ -	Víz-	oldható szulfát	
Jaisamand — Entisol							
0– 8	339	117	22,4	18,3	4,1	95,3	
8– 25	253	143	20,5	17,2	5,8	122,9	
25– 52	159	95	18,3	15,7	5,3	77,4	
52– 67	103	66	15,1	12,3	4,5	51,6	
67–120	66	44	12,2	10,7	3,8	32,0	
Manipura — Alfisol							
0– 22	319	209	35,3	30,1	7,8	173,7	
22– 45	306	204	30,1	24,7	10,2	174,2	
45– 72	271	192	24,5	20,3	11,1	167,9	
72–105	239	179	20,3	17,4	9,3	158,7	
105–125	181	141	17,4	14,6	8,5	164,4	

* Szervetlen kén = Összes S-tartalom – Szerves kén.

** Nemszulfát kén = Összes S-tartalom – (Foszfátoldható S + Szerves S)

redukálható kén feltehetőleg mineralizálódik, és a növények számára felvehetővé válik (BETTANY et al., 1979).

b) *Szénhez kötött kén.* — Ha az összes szerves kénből levonjuk a HI-redukálható kéntartalmat, megkapjuk a szénhez kötött kén mennyiségét. Méréseink alapján ez az összes szerves kénnek 38–67%-a. Szoros összefüggésben áll a nitrogén- ($r=0,846$; $P\leq 0,001$) és a szerves-P-tartalommal ($r=0,793$; $P\leq 0,001$), ami azt jelzi, hogy ennek a frakciónak a sajátosságai nagyjából változatlanok az egész szelvényben.

c) *Raney-nikkel-redukálható kén.* — Ez a szerves kötésben levő kén egyik alfrakciója (valószínűleg a szerves anyagban található cisztinból és metioninból származik) (McLACHLAN, 1974). Az összes szénhez kötött kénnek 28–67%-át teszi ki. Hasonló adatokat közöltek a világ több részéből (FRENEY et al., 1969; LOWE, 1969; LOWE és DeLONG, 1963).

d) *Sn és HCl kezeléssel redukálható kén.* — E frakció meghatározása úgy történt, hogy — SMITTENBERG és mtársai (1951) módszere szerint — sósavas közegben ónnal redukáltuk a talajokat. Ezzel az eljárással főleg a szervetlen kén redukált formáit határozzák meg, de némi szerves kén is redukálódhat. Ennek a frakciónak a mennyisége 3–30 ppm között változott, és a mélységgel csökkent. WILLIAMS (1975) szerint jól levegőzött felszíni talajokban a szervetlen kénvegyületek redukált formái elenyésző mennyiségben fordulnak elő. Ennélfogva a tanulmányozott talajokban feltehetően főleg szerves ként redukáltunk a szóban forgó módszerrel. Az összes kén 2–6%-át alkotta ez a frakció, és szoros összefüggést mutatott az összes kén ($r=0,78$; $P\leq 0,001$), a szerves kén ($r=0,81$; $P\leq 0,001$) és az összes nitrogén mennyiségével ($r=0,72$; $P\leq 0,001$), ami alátámasztja MELVILLE és mtársai (1971) megfigyeléseit.

A vizsgálati adatok alapján megállapíthatjuk, hogy az adott, kénrel jól ellátott talajokban az elem nagyobb része szervetlen formában található, és hogy a szerves kötésben levő kén tekintélyes mennyisége észter-SH, továbbá cisztin és metionin alakban van jelen.

folytatása

Szerves kénformák					C : N : P : S
Összes szerves S ⁺	HI-redukálható S ⁺⁺	Szénhez kötött kén		Sn—HCl-redukálható S	
		Összes	Raney-nikkel-redukálható S ⁺⁺⁺		
161,5 (47,6)	56,1 (34,7)	105,4	37,6 (35,7)	19,5	119 : 10 : 2,75 : 2,20
110,1 (43,4)	46,3 (42,1)	63,8	23,9 (37,5)	11,3	156 : 10 : 2,41 : 1,95
63,8 (40,0)	34,6 (54,2)	29,2	13,7 (46,9)	7,5	136 : 10 : 1,65 : 1,59
37,2 (35,0)	20,9 (56,2)	16,3	8,4 (51,5)	5,5	169 : 10 : 1,59 : 1,53
22,1 (33,3)	12,9 (56,8)	9,2	5,1 (55,4)	3,1	200 : 10 : 1,59 : 1,55
110,3 (34,5)	37,3 (33,6)	73,0	22,6 (30,9)	15,4	99 : 10 : 2,29 : 1,35
101,9 (33,3)	54,4 (33,9)	65,4	20,1 (29,8)	11,3	121 : 10 : 2,04 : 2,00
79,5 (29,2)	28,1 (35,3)	51,4	16,3 (31,7)	8,5	165 : 10 : 2,44 : 2,30
60,1 (25,1)	25,9 (41,6)	35,1	15,0 (37,0)	6,6	198 : 10 : 2,31 : 2,40
50,1 (22,1)	20,3 (50,6)	19,5	7,9 (39,9)	4,6	200 : 10 : 2,48 : 2,18

Megjegyzés: A zárójelben lévő adatok:

+ Az összes S%-a ++ A szerves S%-a +++ Az összes szénhez kötött S%-a

Irodalom

- BARDSLEY, C. E., 1960. Absorption of sulfur from organic and inorganic sources by bush beans. *Agron. J.* **52**, 485—486.
- BARROW, N. J., 1961. Studies on mineralization of sulfur from soil organic matter. *Aust. J. agric. Res.* **12**, 306—319.
- BETTANY, J. R., SAGGAR, S. & STEWART, J. W. B., 1980. Comparison of the amounts and forms of sulfur in soil organic matter fractions after 65 years of cultivation. *Soil Sci. Soc. Am. J.* **44**, 70—75.
- BETTANY, J. R., STEWART, J. W. B. & SAGGAR, S., 1979. The nature and forms of sulfur in organic matter fractions of soils selected along an environmental gradient. *Soil Sci. Soc. Am. J.* **43**, 981—985.
- BRÜMMER, G., GRUNWALDT, H. S. & SCHROEDER, D., 1971. Beiträge zur Genese und Klassifizierung der Marschen. II. Zur Schwefelmetabolik in Schlick und Salzmarschen. *Z. Pflernähr. Bodenk.* **128**, 208—220.
- CHAO, T. T., HARWARD, M. E. & FANG, S. C., 1964. Iron or aluminium coatings in relation to sulfate adsorption characteristics of soils. *Soil Sci. Soc. Am. Proc.* **28**, 632—635.
- CHESNIN, L. & YIEN, C. H., 1950. Turbidimetric determination of available sulfates. *Soil Sci. Soc. Am. Proc.* **15**, 149—151.
- EVANS, C. A. & ROST, C. O., 1945. Total organic sulfur and humus sulfur of Minnesota soils. *Soil Sci.* **59**, 125—137.
- FITZGERALD, J. W., 1976. Sulfate ester formation and hydrolysis: a potentially important yet often ignored aspect of the sulfur cycle of aerobic soils. *Bacteriological Reviews.* **40**, 698—721.
- FOX, R. L., OLSON, R. A. & RHOADES, H. F., 1964. Evaluating the sulfur status of soils by plant and soil tests. *Soil Sci. Soc. Am. Proc.* **28**, 243—246.
- FRENEY, J. R., 1958. Determination of water-soluble sulfate in soils. *Soil Sci.* **86**, 241—244.
- FRENEY, J. R., 1961. Some observations on the nature of organic sulfur compounds in soils. *Aust. J. agric. Res.* **12**, 424—432.
- FRENEY, J. R. & STEVENSON, F. J., 1966. Organic sulfur transformations in soils. *Soil Sci.* **101**, 307—316.
- FRENEY, J. R., MELVILLE, G. E. & WILLIAMS, C. H., 1969. Extraction, chemical nature, and properties of soil organic sulphur. *J. Sci. Food Agric.* **20**, 440—445.

- FRENEY, J. R., MELVILLE, G. E. & WILLIAMS, C. H., 1970. The determination of carbon bonded sulfur in soil. *Soil Sci.* **109**. 310—318.
- FRENEY, J. R., MELVILLE, G. E. & WILLIAMS, C. H., 1975. Soil organic matter fractions as sources of plant-available sulphur. *Soil Biol. Biochem.* **7**. 217—221.
- HARPER, H. J., 1959. Sulfur content of Oklahoma soils, rainfall and atmosphere. *Okl. agric. Exp. Sta. Bull.* **B536**.
- KAMPATH, E. J., NELSON, W. L. & FITTS, J. W., 1956. The effect of pH, sulfate and phosphate concentrations on the adsorption of sulfate by soils. *Soil Sci. Soc. Am. Proc.* **20**. 463—466.
- KANWAR, J. S. & TAKKAR, P. N., 1964. Distribution of sulphur forms in tea soils of the Punjab. *J. Res. (PAU)* **1**. 1—15.
- KILMER, V. J. & NEARPASS, D. C., 1960. The determination of available sulfur in soils. *Soil Sci. Soc. Am. Proc.* **24**. 337—340.
- LITTLE, R. C., 1958. Sulphur in soils: III. A study of the readily soluble sulphate content and of the total sulphur content of soil. *J. Sci. Food Agric.* **9**. 273—281.
- LOWE, L. W., 1969. Sulfur fractions of selected Alberta profiles of the gleysolic order. *Canad. J. Soil Sci.* **49**. 375—381.
- LOWE, L. E. & DELONG, W. A., 1963. Carbon bonded sulphur in selected Quebec soils. *Canad. J. Soil Sci.* **43**. 151—155.
- MCLAREN, R. G. & SWIFT, R. S., 1977. Changes in soil organic sulphur fractions due to the long term cultivation of soils. *J. Soil Sci.* **28**. 445—453.
- MCLACHLAN, K. D. (Ed.), 1974. *Handbook on Sulphur in Australian Agriculture*. CSIRO. Melbourne.
- MELVILLE, G. E., FRENEY, J. R. & WILLIAMS, C. H., 1971. Reaction of organic sulfur compounds in soil with tin and hydrochloric acid. *Soil Sci.* **112**. 245—248.
- SMITTENBERG, J. et al., 1951. Rapid methods for determining different types of sulphur compounds in soil. *Plant and Soil.* **3**. 353—360.
- SOIL SURVEY STAFF., 1975. *Soil Taxonomy*. USDA Handbook No. 435. U.S. Government Printing Office. Washington, D. C.
- SOMANI, L. L. & SAXENA, S. N., 1977. Studies on organic matter fractions in some soils of Rajasthan. *Univ. U. Res. J.* **15**. 19—29.
- STEINBERGS, A. et al., 1962. Determination of total sulphur in soil and plant material. *Analyt. chim. Acta.* **27**. 158—164.
- TABATABAI, M. A. & BREMNER, J. M., 1972. Forms of sulfur, and carbon, nitrogen and sulfur relationships in Iowa soils. *Soil Sci.* **114**. 380—386.
- VIRMANI, S. M. & KANWAR, J. S., 1971. Distribution of forms of sulphur in six soil profiles of North-east India. *J. Indian Soc. Soil Sci.* **19**. 73—77.
- WALKER, T. W., 1957. The sulphur cycle in grassland soils. *J. brit. Grassl. Soc.* **12**. 10—18.
- WALKER, T. W. & ADAMS, A. F. R., 1958. Studies on soil organic matter: I. Influence of phosphorus content of parent materials on accumulation of carbon, nitrogen, sulfur, and organic phosphorus in grassland soils. *Soil Sci.* **85**. 307—318.
- WHITEHEAD, D. C., 1964. Soil and plant nutrition aspects of the sulphur cycle. *Soils. Fert.* **27**. 1—8.
- WILLIAMS, C. H., 1975. The chemical nature of sulphur compounds in soils. In: *Handbook on Sulphur in Australian Agriculture*. (Ed.: MCLACHLAN, K. D.) 21—30. Sydney Univ. Press. Sydney.
- WILLIAMS, C. H. & LIPSETT, J., 1961. Fertility changes in soils cultivated for wheat in southern New South Wales. *Aust. J. agric. res.* **12**. 612—629.
- WILLIAMS, C. H. & STEINBERGS, A., 1958. Sulphur and phosphorus in eastern Australian soils. *Aust. J. agric. Res.* **9**. 483—491.
- WILLIAMS, C. H. & STEINBERGS, A., 1959. Soil sulphur fractions as chemical indices of available sulphur in some Australian soils. *Aust. J. agric. Res.* **10**. 340—352.
- WILLIAMS, C. H. & STEINBERGS, A., 1962. The evaluation of plant-available sulphur in soils. I. The chemical nature of sulphate in some Australian soils. *Plant and Soil.* **17**. 279—294.
- WILLIAMS, C. H. & STEINBERGS, A., 1964. The evaluation of plant-available sulphur in soils. II. The availability of adsorbed and insoluble sulphates. *Plant and Soil.* **21**. 50—62.
- WILLIAMS, C. H., WILLIAMS, E. G. & SCOTT, N. M., 1960. Carbon, nitrogen, sulphur and phosphorus in some Scottish soils. *J. Soil Sci.* **11**. 334—346.

L. L. SOMANI

Érkezett: 1985. július 24.

S. K. N. Mezőgazdasági Főiskola, Jobner (India)